

PALOTÁS ZSOLT

Dokumentumok az Amerikai Egyesült Államok és a Tuniszi Kormányzáság korai kapcsolatainak történetéből, 1796–1824 **Forrásközlés***

III. Muhammad szultán (1757–1790) és állama, a Marokkói Szultánság volt az első nem európai uralkodó és állam, mely szerződést kötött az Amerikai Egyesült Államokkal 1786. június 28-án.¹ Ezt a megegyezést követték a többi Barbár Állammal, azaz az Algíri, a Tuniszi és a Tripoliszi Kormányzásággal kötött szerződések, melyek az Oszmán Birodalom adófizető/vazallus tartományai voltak.² Az Egyesült Államok először 1795-ben Algírral,

* A forrásközlés az Új Nemzeti Kiválóság Program 2017/2018. évi „Nemzeti Felsőoktatási Kiválóság Ösztöndíj – Felsőoktatási Fiatal Oktatói, Kutatói Ösztöndíj”, UNKP-17-4 keretében és az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával valósult meg.

* Jelen forrásközlés az Új Nemzeti Kiválóság Program 2017/2018-as évi „Nemzeti Felsőoktatási Kiválóság Ösztöndíj – Felsőoktatási Fiatal Oktatói, Kutatói Ösztöndíj”, UNKP-17-4 keretében és az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával valósult meg.

¹ Ulane Bonnel: Les Etats-Unis et les Etats Barbaresques: diplomatie, commerce et course en Méditerranée, fin XVIIIe – début XIXe siècle. In: Christiane Villain-Gandossi – Louis Durteste – Salvino Busuttill (szerk.): *Méditerranée, mer ouverte. Actes du colloque de Marseille (21-23 septembre 1995)*. 2. k. International Foundation, Malte, 1997. 518.; Ray Watkins Irwin: *The Diplomatic Relations of the United States with the Barbary Powers, 1776–1816*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1931. 32–33.; Luella, J. Hall: *The United States and Morocco, 1776–1956*. Scarecrow Press, Metuchen, 1971. 45–55.; Priscilla H. Roberts – James N. Tull: Moroccan Sultan Sidi Muhammad Ibn Abdallah's Diplomatic Initiatives toward the United States, 1777–1786. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 143. évf., 2. sz. (1999. június) 233–265. A szerződés teljes szövegét ld. Richard Peters (szerk.): *The Public Statutes at Large of the United States of America, from the Organization of Government in 1789 to March 3, 1845*. 8 vols., Charles C. Little and James Brown, Boston, 1845., 1846., 1848. 8: 100–105.; Worthington C. Ford (szerk.): *Journals of the Continental Congress, 1774–1789*. 34 vols., Government Printing Office, Washington, 1904–1937. 32: 357–364.

² A régebbi szakirodalomban általában az ún. vazallus állam (*vassal state*) megjelölés olvasható, melyet a közelmúlt kutatásai egyre inkább az adófizető (*tributary state*) terminussal váltottak fel. Mindkét fogalom lényegében azt jelenti, hogy ameddig az adott terület rendszeresen fizette az adót a szultánoknak, addig azoktól védelmet kaptak, és belső függetlenséget élveztek. Taoufik Bachrouch az oszmán Magreb-államok, így például Tunézia esetében az *eyalet mumtaze*, vagyis a kiváltságos tartomány elnevezést tartotta helyes terminológiának. Kármán Gábor – Lovro Kunčević (szerk.): *The*

majd ezt követően 1796-ban Tripolival és végül 1797-ben Tunisszal kötött békeszerződést.³ Az egyezmények egyik eredményeképpen az Egyesült Államok a *konzuli szolgálat* keretei között több konzult, *chargé d'affaires*-t, azaz ügyvivőt és állami megbízottat is kinevezett a Magrebbre, akik diplomáciai tapasztalatot szereztek ott.⁴ A 18. század végén megkötött kontraktusokat további öt – Tripoli (1805), Algír (1815, 1816), Tunisz (1824) és Marokkó (1836) – követte egészen 1836-ig.

Jelen forrásközlés célja, hogy az Egyesült Államok és a Tuniszi Kormányzóság között 1797/1799-ben és 1824-ben megkötött szerződéseket, illetve a két állam közötti korai kapcsolat tekintetében meghatározó dokumentumokat elérhetővé tegye magyar nyelven. A közölt források mind kéziratban, mind nyomtatott formában rendelkezésünkre állnak. A korai tunéziai–amerikai kapcsolatok kéziratossági forrásaihoz a tunéziai Nemzeti Levéltárban, az *Archives Nationales de Tunisie*-ben is hozzájuthatunk. Itt található az 1797/1799-es tunéziai–amerikai békeszerződés francia nyelvű változata és az 1824-es konvenció egyik angol nyelvű példánya is. Ezen szerződések másolatban maradtak fenn, az előbbi dokumentum eredeti, oszmán-török példánya az Egyesült Államok Külügyminisztériumának levéltárában található, míg az utóbbi eredeti példánya nem maradt fenn. A tunéziai levéltár az évek során több kiadványában is elérhetővé tette állományának anyagát. 2011-ben jelent meg például a *Cahiers des Archives* című forráskiadvány Mehdi Jerad, a Szúszai Egyetem (Université de Sousse) adjunktusának szerkesztésében, mely az 1626 és az 1955 közötti időszak államközi szerződéseit közölte.⁵

Az Egyesült Államokban évtizedekre visszamenő hagyománya van az állami dokumentumok nyomtatásban történő megjelentetésének. A Richard Peters szerkesztésében megjelent nyolckötetes *The Public Statutes of Large* tartalmazza többek között az Egyesült Államokban kiadott összes törvényt és rendeletet az 1789 és 1845 közötti időszakból. A nyolcadik kötetben található a különböző nemzetekkel, így a Tuniszi Kormányzósággal

European tributary states of the Ottoman Empire in the sixteenth and seventeenth centuries. Brill, Leiden – Boston, 2013.; Taoufik Bachrouh: *Fondements de l'autonomie de la Régence de Tunis au XVIIe siècle.* *Revue tunisienne de sciences sociales*, 40/43. évf. (1975) 173.

³ Irwin: *The Diplomatic Relations of the United States...* i. m. 69–91.; Ali Tablit: *U.S. Maghreb Relations (1776–1800).* *Revue d'histoire maghrébine*, 89/90. évf. (1998) 150.; Peters (szerk.): *The Public Statutes at Large...* i. m. 8: 133–137., 154–156., 157–161.

⁴ Az Egyesült Államok konzuli szolgálatához ld. William Barnes – John Heath Morgan: *The Foreign Service of the United States. Origins, Development, and Functions.* Historical Office, Bureau of Public Affairs, Department of State, Washington, 1961. 3–65.; Walter Burges Smith: *America's Diplomats and Consuls of 1776–1865. A Geographic and Biographic Directory of the Foreign Service from the Declaration of Independence to the End of the Civil War.* Foreign Service Institute, U.S. Department of State, Washington, 1986.; Wilbur J. Carr: *The American Consular Service.* *The American Journal of International Law*, 1. évf., 4. sz. (1907. október) 891–913.; Emory R. Johnson: *The Early History of the United States Consular Service, 1776–1792.* *Political Science Quarterly*, 13. évf., 1. sz. (1898. március) 19–40.

⁵ Mehdi Jerad (szerk.): *Cahiers des Archives. Traités et accords conclus entre la Tunisie et les puissances occidentales (1626–1955).* Archives Nationales de Tunisie, Tunis, 2011. A tuniszi intézmény másik forráskiadványa 2014-ben jelent meg *Archives et Histoire* címmel. *Archives-Histoire No. 1.* „Sources – Preuves – Souveraineté”. *Publication annuelle des Archives Nationales de Tunisie.* Les Archives Nationales de Tunisie, Tunis, 2014.

kötött szerződések angol nyelvű változatai.⁶ Emellett a Hunter Miller által kiadott szerződésgyűjtemény emelhető ki, mely a forrásközlés mellett hasznos információkkal szolgál – a dokumentum nyelve, elfogadás, kihirdetés stb. – nem csak a Barbár Államokkal, hanem egyéb államokkal 1776–1863-ban kötött szerződésekről is.⁷

Az *American State Papers* kiadványsorozat is jelentős az amerikai állami dokumentumok publikálásával kapcsolatban. A dokumentumok különböző kategóriák szerint vannak csoportosítva a kiadványokban, mint például pénzügyek (*Finance*), indián ügyek (*Indian Affairs*), haditengerészeti ügyek (*Naval Affairs*) stb. Az államközi kapcsolatok dokumentumai az első kategóriában, azaz a *Foreign Relations*-ben vannak összegyűjtve. Ezen sorozat második (1797–1807), illetve ötödik (1818–1826) kötetében található a tunéziai–amerikai kapcsolatok forrásainak nagy része.⁸ További forráscsoportot jelentenek az Egyesült Államok flottájával, annak katonai aktivitásával és a flotta tisztjeinek diplomáciai tevékenységével kapcsolatos kiadványok. A Tripoli elleni amerikai háború, valamint a korai tunéziai–amerikai kapcsolatok tanulmányozásához tartalmaz forrásokat a Dudley W. Knox által szerkesztett *Naval Documents Related to the United States Wars* című hatkötetes forrásgyűjtemény.⁹

Végül kiemelendő az amerikai Yale Egyetem jogi karának könyvtára, a *Lillian Goldman Law Library* is. Kezdeményezésének köszönhetően („*Avalon project*”) több jogi, történelmi és diplomáciai vonatkozású dokumentum is elérhetővé vált az interneten az egyetemi hallgatók és a kutatók számára. A 18. századra vonatkozó állomány tartalmazza az Egyesült Államok és a Barbár Államok között megkötött szerződések szövegeit az 1786-tól 1836-ig terjedő időszakból.¹⁰

Az Egyesült Államok és a Magreb a 18. század végén

A Kongresszus 1781 januárjában nevezte ki Thomas Barclayt (1728–1793), Franciaországban tartózkodó philadelphiai kereskedőt az Egyesült Államok első európai konzuljává. Barclay volt szintén az a diplomáciai megbízott, aki tárgyalta a marokkói vezetőkkel a fentebb említett béke- és kereskedelmi szerződés megkötésével kapcsolatban 1786-ban. Barclay nagy tapasztalatra tett szert a tárgyalás során, aminek köszönhetően a Kongresszus megbízta, hogy tárgyaljon a többi Magreb-állammal is. Az amerikai diplomata-kereskedő

⁶ Peters (szerk.): *The Public Statutes at Large*... i. m.

⁷ Hunter Miller (szerk.): *Treaties and Other International Acts of the United States of America, 1776–1863*. 8 vols., Government Printing Office, Washington, 1931–1948.

⁸ Walter Lowrie – Matthew St. Clair Clarke (szerk.): *American State Papers, Class I: Documents, Legislative and Executive, of the Congress of the United States. Foreign Relations, 1789–1828*. 6 vols., Gales and Seaton, Washington, 1833–1859.; Walter Lowrie – Walter S. Franklin (szerk.): *American State Papers, Class VI: Documents, Legislative and Executive, of the Congress of the United States. Naval Affairs, 1794–1836*. 4 vols., Gales and Seaton, Washington, 1834–1861.

⁹ Dudley W. Knox (szerk.): *Naval Documents Related to the United States Wars with the Barbary Powers*. 6 vols., Government Printing Office, Washington, 1939–1944.

¹⁰ http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/barmenu.asp, letöltés: 2013 decembere.

azonban, mielőtt meg tudta volna kezdeni küldetését az Algíri Kormányzóságban, 1793-ban Portugáliában elhunyt.¹¹

A marokkói–amerikai szerződés rendkívül kedvező volt az Egyesült Államok számára, mivel a felek úgy kötötték meg, hogy Marokkó a békéért nem követelt éves adót az amerikaiaktól.¹² Emellett a szerződés részletesen szabályozta az amerikai konzulok feladatait és jogait a muszlim államban.

„Az Amerikai Egyesült Államok konzuljai úgy tartózkodhassanak az uralmunk alatt álló bármilyen tengeri kikötőben, ahogyan azt jónak gondolják. És [a helyiek] tartásuk tiszteletben őket, és azok élvezzék mindazon kiváltságokat, mint bármilyen másik állam konzuljai élveznek [...]”¹³

Az amerikai politikusok alapjában véve bizakodók voltak a többi muszlim állammal való tárgyalások eredményeit illetően. Például a Kongresszus csupán 80 ezer dollárt szavazott meg a tárgyalások lefolytatására és a béke megkötésére Algírral, Tunisszal és Tripolival. 1787. május 23-án John Adams későbbi amerikai elnök (1797–1801) is nagy optimizmusnak adott hangot ebben a kérdésben John Jaynek (1745–1829) írt levelében. Adams szerint ugyanis

„ha nem tévedek, [Barclay] felhívta rá a figyelmem, hogy körülbelül ötezer font sterling, amely összeg jóval több, mint nyolcvanezer dollár negyed része, és amelyet a Kongresszus előirányozott, elegendő a négy hatalommal való szerződésekhez [megkötésére], habár mindig várható volt, hogy az algíri költségesebb lesz, mint az összes többi háromé együtt”.¹⁴

1795-ben a Kongresszus végül David Humphreys-t (1755–1818), aki ekkor az Egyesült Államok Portugáliába küldött megbízottja volt, bízta meg, hogy irányítsa az észak-afrikai muszlim államokkal folytatott tárgyalásokat és nevezze ki a szükséges személyeket, akik megkötik majd a szerződéseket. Humphreys igen komoly diplomáciai, sőt katonai gyakorlattal is rendelkezett, s később is a kormányzat bizalmát élvezte. 1796 és 1801 között meghatalmazott miniszter volt Spanyolországban, majd az 1812-es brit–amerikai háborúban önkéntes ezredet vezetett.¹⁵

¹¹ Debra J. Allen: *Historical Dictionary of U.S. Diplomacy from the Revolution to Secession*. Scarecrow Press, Lanham, 2012. 37.

¹² L. Carl Brown: The United States and the Maghrib. *Middle East Journal*, 30. évf., 3. sz. (1976. nyár) 277.

¹³ Peters (szerk.): *The Public Statutes at Large...* i. m. 8: 103.

¹⁴ John Adams levele John Jaynek, 1787. május 23. Francis Wharton (szerk.): *Revolutionary Diplomatic Correspondence of the United States*. 6 vols., Government Printing Office, Washington, 1889. 6: 253. Az algíri béke költségeit illetően hasonló állásponton volt Abdurrahám tripoliszi nagykövet is. Adams levele Jaynek, 1786. február 22. Uo. 4: 497. A Kongresszus 1785. február 14-én szavazta meg a 80 ezer dollár összeget. Ford (szerk.): *Journals of the Continental Congress...* i. m. 28: 65–66.

¹⁵ Allen: *Historical Dictionary of U.S. Diplomacy...* i. m. 131.

Az amerikaiak optimista várakozása hamar szertefoszlott, amikor kiderült, hogy az oszmán kormányzóságokkal kötött szerződések költségesebbek lesznek, mint ahogy azt gondolták.¹⁶ A marokkói–amerikai szerződéssel ellentétben ugyanis az amerikai diplomatáknak, Joël Barlow-nak (1754–1812) és ifj. Joseph Donaldsonnak (1744 körül–?) 1795-ben bele kellett egyezniük abba, hogy az Egyesült Államok az Algíri Kormányzóságnak 642 500 dollár értékben váltságdíjat, ajándékokat és egyéb összegeket fizessen a békéért. Emellett a megbízottak azt is elfogadták, hogy az Egyesült Államok 21 600 dollár éves adót fizet különféle tengerészeti eszközökben a kormányzóságnak. A Tripoliszi és a Tuniszi Kormányzósággal kötött szerződések külön-külön 56 ezer és 107 ezer dollárba kerültek, azonban a szerződésekben nem volt utalás semmilyen éves adó fizetésére.¹⁷

Az Egyesült Államok és a Tuniszi Kormányzóság az 1790-es években

Az Oszmán Birodalom észak-afrikai tartományai közül mind gazdasági, mind politikai tekintetben a legstabilabb államnak a Tuniszi Kormányzóság tekinthető a 18–19. században, mely II. Hammúda pasa bej uralkodása alatt (1782–1814) virágkorát élte.¹⁸ A bej uralkodása alatt élénk diplomáciai, kereskedelmi és katonai kapcsolatban állt nem csak a muszlim, de a keresztény államokkal, így az Amerikai Egyesült Államokkal is. Tunézia először 1795-ben került kapcsolatba az 1783-ban függetlenné váló országgal.

A fentebb említett Donaldson volt az a személy, akit azzal a feladattal bízott meg Humphreys, hogy tárgyaljon a Tuniszi Kormányzóság vezetőivel egy szerződésről. Donaldson már 1795 novemberében javaslatot tett fegyverszünet megkötésére a két állam között. Végül a fegyverszünetet nem ő, hanem Barlow kötötte meg 1796. június 15-én, melyben Ham-

¹⁶ Brown: *The United States and the Maghrib*. i. m. 277.

¹⁷ Barnes – Morgan: *The Foreign Service of the United States...* i. m. 61. Az amerikai történészek nagy része a Magreb-államokkal kötött szerződések ilyen módon történő megváltását az amerikaiak gyengeségének tartotta. Ezzel szemben Hannah Farber arra a következtetésre jutott, hogy miután a békekben meghatározott összegek megérkeztek Észak-Afrikába – mivel annak előteremtése komoly feladatot jelentett – az Egyesült Államok kereskedelmi tekintélye és hitele jelentősen növekedett a nemzetközi politikában. Hannah Farber: *Millions for Credit. Peace with Algiers and the Establishment of America's Commercial Reputation Overseas, 1795–96*. *Journal of the Early Republic*, 34. évf., 2. sz. (2014. nyár) 216–217.

¹⁸ Szinán pasa foglalta el a Fényes Porta számára 1574-ben Tunéziát. A kormányzóság politikai vezetése jelentős átalakuláson ment keresztül a 16–18. században. Egyrészt a pasai hivatal idővel veszített jelentőségéből, másrészt a 16–17. században a hatalom az ún. *dejek*, majd *bejek* kezében összpontosult. A Huszainida-dinasztia alapítója, Huszein ibn Ali (1705–1735) volt az, aki felszámolta a dejek uralmát, és uralkodói titulusai közé felvette a beji és a pasai címet. Robert Mantran: *L'évolution des relations entre la Tunisie et l'Empire Ottoman du XVIe au XIXe siècle*. *Cahiers de Tunisie*, 26/27. évf. (1959) 319–333. Hammúda uralkodásához ld. Mohamed Hédi Chérif: *H'ammúda Pacha Bey (c. 1759–1814) et l'affermissement de l'autonomie tunisienne*. In: Charles-André Julien (szerk.): *Les Africains*. Tome 7. Editions Jeune Afrique, Paris, 1977. 102–127.; Asma Moalla: *The Regency of Tunis and the Ottoman Porte, 1777–1814. Army and government of a North-African Ottoman eyalet at the end of the eighteenth century*. Routledge Curzon, London, 2004.

múda pasa bej együttműködéséről és a jó viszony fenntartásáról biztosította az amerikaiakat.¹⁹ (I. dokumentum)

Barlow ezt követően vette fel a kapcsolatot Joseph Étienne Famin Tuniszban tartózkodó francia kereskedővel (1762–1806), akit már a fegyverszünetben is néven említettek. Az amerikai diplomata megbízta a francia kereskedőt, hogy mint speciális diplomáciai ügynök tárgyaljon, s kösse meg a béke- és kereskedelmi szerződést a Tuniszi Kormányzósággal. Nem ez volt az első alkalom, hogy az amerikaiak egy külföldi állampolgárt azzal a feladattal bíztak meg, hogy a nevükben intézkedjen és eljárjon Barbáriában. 1780-ban például Étienne d’Audiber Caille, aki francia kereskedő volt, levelet fogalmazott meg a Kongresszus számára, melyben kifejtette, hogy a marokkói szultán szeretne szerződést kötni az Egyesült Államokkal.²⁰

Étienne Famin tárgyalások során végzett tevékenységének megítélése meglehetősen elmentmondásos kortársai és szakirodalom részéről. Ugyanis mind a kortársak, mind a modernkor történészei megkérdőjelezték Famin motivációját és indítékait. Mehdi Jerad például azon a véleményen volt, hogy a francia kereskedőt elsősorban saját és családjának kereskedelmi érdekei motiválták. Emellett a megbízott állama iránt is szolidaritást mutatott, azaz elsősorban francia alattvaló volt, csak másodsorban amerikai ügynök.²¹

Tény, hogy a szerződésben számos olyan cikkely található, amely alapján véve előnyösebb a helyi kereskedőknek, mint az amerikaiaknak. Emellett Hammúda pasa bej is részletesen kifejtette igényeit, amelyek teljesülésével volt csak hajlandó megkötni a békeszerződést.²² Az amerikai politikusok ezek ellenére először beleegyeztek a szerződés és az abban foglalt cikkelyek elfogadásába 1797. augusztus 28-án.²³ (II. dokumentum)

A Kongresszus, melynek joga volt felülvizsgálni egy szerződést annak elfogadása előtt, azonban kifogást emelt számos cikkellyel kapcsolatban. Barlow korábban azt írta a Kongresszusnak, hogy a Famin által neki áprilisban elküldött szerződéstervezetben nem voltak leírva olyan formában a nevezett cikkelyek, mint amelyeket most kifogásolnak az Egyesült Államokban.²⁴ Az amerikai diplomata azon a véleményen volt, hogy Famin abban a reményben változtatta meg például a 14. cikkelyt, hogy az ebből származó előnyökből kedvezően tudjon majd kereskedelmet folytatni az Egyesült Államokban.

¹⁹ A Tuniszi Kormányzóság és az Egyesült Államok között korábban egy másik fegyverszünet is létrejött Algírban. 1795-ben a városban tartózkodó James Leander Cathcart ugyanis arról számolt be, hogy az algíri dejjel és a tunéziai követtel folytatott tárgyalás eredményeképpen sikeresen megkötött egy nyolc hónapra szóló fegyverszünetet, melynek betartását Algír garantálta. Miller (szerk.): *Treaties and Other International Acts of the United States of America...* i. m. 2: 426.; James Leander Cathcart: *The Captives. Eleven Years a Prisoner in Algiers*. Herald Print, La Porte, 1899. 233.

²⁰ D’Audiber Caille kinevezésének másolata, 1780. április 21. Wharton (szerk.): *Revolutionary Diplomatic Correspondence of the United States*. i. m. 4: 172.

²¹ Mehdi Jerad: Étienne Famin, „chargé d’affaires américain” à Tunis. Entre jeu identitaire et logique clientéliste (fin XVIIIe - début XIXe siècle). *Cahiers de la Méditerranée*, 94. sz. (2017. július) 285–304. Famin tevékenységéről a Tuniszi Kormányzóságban ld. még Henry de Gérin-Ricard: Étienne Famin et son vrai rôle diplomatique à Tunis (1795–1802). *Revue tunisienne*, 12. sz. (1905) 177–193.

²² Lowrie – St. Clair Clarke (szerk.): *American State Papers, Class I...* i. m. 2: 125.; Knox (szerk.): *Naval Documents...* i. m. 1: 323.

²³ Irwin: *The Diplomatic Relations of the United States...* i. m. 87.

²⁴ Uo. 89.

1798. december 18-án a Kongresszus ezért felhatalmazta és megbízta James Leander Cathcartot (1767–1843), William Eatont (1764–1811) és Richard O'Brient (1758–1824), hogy vagy távolítsák el, vagy módosítsák az egyezmény 11-es, 12-es és a 14-es paragrafusát. (III. dokumentum)

Mind Cathcartnak, mind O'Briennek voltak már tapasztalatai a Barbár Államokkal kapcsolatban. Mindkét diplomata ugyanis fogoly volt Algírban az 1790-es években. Sőt mi több, Cathcart az algíri dej első titkáráként tevékenykedet algíri fogsága idején. Cathcart a kiváltását követően az Egyesült Államok konzulja is volt Tuniszban és Tripoliban 1802-ben. O'Brien szintén rab és titkár volt Algírban és 1795-öt követően nevezték ki főkonzulnak Észak-Afrikába (1800).²⁵

A Magrebben szerzett tapasztalataiknak köszönhetően az utóbbi két megbízott volt a legalkalmasabb személy a kérdéses cikkelyek módosítására. A 11. cikkely azért képezte vita tárgyát, mert előírta, hogy az Egyesült Államok köteles minden alkalommal annyi hordó lőport fizetni a Tuniszi Kormányzóságnak, ahány ágyúlövénnyel a tunéziai erődök az amerikai hadihajóknak tisztelegnek a kikötőkben. Emellett a 12. cikkely is hátrányosan érintette az amerikai hajósokat, hiszen a paragrafus lehetővé tette a bejnek, hogy amerikai hajók felett szabadon rendelkezzen, és hogy azokat arra használja, amire csak akarja. A legkifogásolhatóbb cikkely azonban mégis a fentebb említett 14. volt, melyet mindenképpen módosítani kellett az utasítás értelmében.²⁶

Végül Cathcart és Eaton számára – O'Brien nem utazott el Tunéziába – a kérdéses cikkelyek felülvizsgálata nem volt egyszerű feladat és csak hosszú tárgyalások után módosították azokat. Hammúda pasa bej ugyanis csak 1799. március 26-án egyezett bele a korábbi szerződés megváltoztatásába.²⁷ (IV. dokumentum)

A szerződés megkötése után William Eaton konzuli feladatkörrel felruházva a Tuniszi Kormányzóságban maradt. Eaton „*novo homus*”-nak számított a Földközi-tengeren, hiszen korábban nem került kapcsolatba a Barbár Államokkal. Elsősorban katona volt, aki a függetlenségi háborúban is harcolt, míg diplomáciai karrierje csak 1797-ben vette kezdetét. Az amerikai konzul leginkább a Tripoli elleni háborúban (1801–1805) betöltött szerepe, különösen az 1805-ben Derna városa ellen indított támadás miatt nevezetes az amerikai történetírásban.²⁸

Az Egyesült Államok és a Tuniszi Kormányzóság a 19. században

Az Egyesült Államok kapcsolata az összes észak-afrikai kormányzósággal igen törékeny volt a Tripolival folytatott háború időszakában. 1805 nyarán ez a törékeny viszony került veszélybe a Tuniszi Kormányzósággal, amikor is Hammúda pasa bej háborúval fenyegette meg az Egyesült Államokat. A konfliktus a bej és az amerikai kapitányok, illetve diplomaták között végül megegyezéssel ért véget a Földközi-tengeren, amelynek köszönhe-

²⁵ Allen: *Historical Dictionary of U.S. Diplomacy...* i. m. 55., 197.

²⁶ Irwin: *The Diplomatic Relations of the United States...* i. m. 88.

²⁷ Uo. 89–91.

²⁸ Louis B. Wright – Julia H. Macleod: *The First Americans in North Africa. William Eaton's Struggle for a Vigorous Policy against the Barbary Pirates, 1799–1805.* Princeton University Press, Princeton, 1945.

tően indult el Szidi Szulejmán Mellimelli diplomáciai útjára az Egyesült Államokba 1805 őszén.²⁹

Az Egyesült Államok kevés érdeklődést mutatott mind Algír, mind Marokkó, mind Tripoli iránt a 19. század második felétől egészen a 20. század közepéig. Ezt az időszakot nevezte Carl L. Brown tanulmányában a „hosszú közbjáték” periódusának. Az algíri, a marokkói és a tripoliszi diplomáciai pozíciók ugyanis alapvetően zsákutcát jelentettek az amerikaiak számára ebben az időszakban. A tunéziai–amerikai kapcsolatok szintén nagymértékben veszítettek jelentőségükből a 19. század húszas éveiben és főleg a század második felében.

Az amerikaiak részéről meglévő érdektelenség egyik legfontosabb tényezője a nemzetközi politikában végbement változások voltak az 1830-as években. Egyrészt a francia monarchia éppen 1830-ban foglalta el az Algíri Kormányzóságot, jobban mondva kezdte el kiépíteni gyarmatbirodalmát Észak-Afrikában, és vetett véget egyszer és mindenkorra a földközi-tengeri muszlim kalózkodásnak. Másrészt 1835-ben a Tripoliszi Kormányzóság is megszűnt önálló politikai tényezőnek lenni a Mediterráneumban, mivel II. Mahmud oszmán szultán (1808–1839) sikeresen visszaállította a közvetlen szultáni hatalmat a mai Líbia területe felett.

A Tuniszi Kormányzóság amerikai mércével mérve pedig elhanyagolható gazdasági tényező és piac volt a 19. század második felében. Ekkora az Egyesült Államok hatalmas belső gazdasági rendszert hozott létre, így a kereskedelmi kapcsolatok Észak-Afrikával, különösen Tunéziával, jelentőségüket veszítették. 1824. január 24-ei levelében Samuel D. Heap (1781–1853), aki a Tuniszi Kormányzóságba delegált *chargé d'affaires* és megbízott volt, felhívta a külügyminiszter figyelmét arra, hogy a tunéziai uralkodó, Mahmud ibn ar-Rasíd bej (1814–1824) csodálkozását fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy nem lát mostanában amerikai kereskedőket kormányzósága kikötőiben. Heap azon a véleményen volt, amit a bejvel is közölt, hogy ez elsősorban az 1799-ben az Egyesült Államok és Hammúda pasa bej által megkötött szerződés cikkelyeinek tudható be. (V. dokumentum)

Tény, hogy a tunéziai uralkodók folytatni kívánták a kereskedelmi és politikai kapcsolatokat a két állam között. Egyrészt az említett Mahmud bej jelentős engedményeket biztosított az Egyesült Államoknak az 1824-ben megkötött konvencióban, mely immáron véglegesen rendezte az 1797 óta még fennálló vitás kérdéseket a két állam között. A 14. cikkely például az Egyesült Államok kereskedelmét a legkedvezőbb feltételekkel támogatta a kormányzóságban. (VI. dokumentum)

Az amerikai hivatalnokok ennek ellenére egyre inkább felismerték és úgy gondolták, hogy Észak-Afrika stratégiaiilag a francia érdekszférához tartozik, miközben az Egyesült Államok érdekeltségei a világ más részein vannak. Az Egyesült Államok gazdasági és politikai prioritásai ugyanis nem Európában vagy a nagyhatalmak gyarmatain, hanem sokkal inkább a Csendes-óceán térségében voltak a 19. század második felében.³⁰ Amikor az Egyesült Államok haditengerészete ütőképes lett, kiterjesztette az amerikaiak politikai és gazdasági befolyását a Fülöp-szigetekre, Koreára, Japánra, a Hawaii-szigetekre és Kubára.

²⁹ Magyar nyelven az 1801–1805-ös eseményekhez ld. Palotás Zsolt: Az 1805-ös krízis az Amerikai Egyesült Államok és a Tuniszi Kormányzóság között a források tükrében. *Mediterrán Világ*, 27–28. (2013) 89–111.; Szidi Szulejmán Mellimelli tevékenysége az Amerikai Egyesült Államokban, 1805–1806. *Aetas*, 30. évf. (2015), 2. sz. 44–56.

³⁰ Brown: The United States and the Maghrib. i. m. 280.

Észak-Afrika, beleértve a Tuniszi Kormányzóságot, ezzel szemben nem képezte az Egyesült Államok érdeklődésének tárgyát ebben az időszakban.

Habár az amerikaiak kevés figyelmet szenteltek az észak-afrikai régió iránt az 1800-as évek második felében, mégis számos konzuli tisztségviselő töltött be különféle pozíciókat, mint például Morecai Manuel Noha (1785–1851) vagy Amos Perry (1812–1899) a Tuniszi Kormányzóságban egészen a francia protektorátus elöestéjéig, 1881-ig.

I. dokumentum

*Fegyverszünet a Tuniszi Kormányzóság és az Egyesült Államok között, 1796. június 15.*³¹
Eredeti oszmán-törökül az Egyesült Államok Külügyminisztériumának levéltárában.

Jelen dokumentum megírásának indíttatása a következő. Az 1210-es esztendő dzul-hiddza hónapjának 11. napja a görög naptár szerinti június 15-e [a kronológiai táblázatok szerint 1796. június 17-e].³² [George] Washington, a kereszténység fejedelmeinek dicsősége, Jézus közösségéből választott vezető, jelenlegi vezére Amerikának [Egyesült Államok] – érhessenek véget életének napjai áldással – azon óhajból és vágyból kíván tárgyalni a békeszerződésről, hogy lerakja a barátság alapjait, és hogy erősítse az őszinte egyetértést a szent háború védőbástyájával, a jól őrzött Tunisz győzedelmes helyőrségével hasonlóképpen, ahogyan barátaink, más keresztény kormányok ezt megtették győzedelmes helyőrségünkkel. [Washington] megbízta Barlow-t, Algírban tartózkodó konzulját a nevezett szerződés megkötésére, és a nevezett konzul szintén megbízta Joseph Famint, a jól őrzött Tuniszban tartózkodó francia kereskedőt a szerződés megkötésére. A nevezett kereskedő megjelent szíнем előtt és röviden kifejtette és kijelentette vágyát és óhaját a megkötendő szerződés iránt az amerikai vezető és a jól őrzött Tunisz kormánya között. Miután a nevezett kereskedőt rögtön értesítettük és biztosítottuk arról, hogy milyen feltételek mellett egyeznénk meg a békéről, a nevezett kereskedő ismertette a szerződés feltételeit a nevezett konzullal, és a nevezett konzul közölte azt kormányával. Legyen oltalom biztosítva [a feleknek] a válasz megérkezéséig és jelen dokumentum kiadását követő hat hónapig. Következésképpen, ha a nevezett időszak alatt jól őrzött helyőrségünk hadihajói a tengeren találkoznak a nevezett amerikai hajóival, akkor azok semmilyen módon se akadályozzák és zaklassák azokat, hanem kezeljék őket barátként, és közvetlenül utasítjuk tisztjeinket, hogy hagyják őket haladni útjukon. A két kormány megegyezett abban, hogy ha amerikai hajók találkoznának jól őrzött helyőrségünk tulajdonában álló hajókkal, akkor azok bánjanak barátságosan egymással. Jelen egyezményt aláírtuk és pecséttel elláttuk, továbbá a nevezett kereskedőnek átadtuk, annak érdekében, hogy elküldje azt a megfelelő helyre. Mindkét

³¹ Knox (szerk.): *Naval Documents...* i. m. 1: 158–159.; Miller (szerk.): *Treaties and Other International Acts of the United States of America...* i. m. 2: 426.; *The Barbary Treaties 1786–1816 – „Tunis 1797: Truce of June 17, 1796”*. http://avalon.law.yale.edu/18th_century/bar1797a.asp, letöltés: 2013 szeptembere.

³² A muszlimok a *hidzsrától*, azaz Mohamed Mekkából Medinába való átköltözésétől (622) kezdték el számolni a holdhónapokból álló időszámításukat. Az iszlám év 12 holdhónapból, pontosabban 354 vagy 355 nappól áll. Miller (szerk.): *Treaties and Other International Acts of the United States of America...* i. m. 2: xxi–xxii

kormány tartsa be jelen egyezményt a válasz megérkezéséig; mindkét fél eszerint cselekedjen, és ne lehessen annak semmilyen módon ellenszegülni.

Üdvözet

Kelt az 1210. évben, dzulhiddza hónap 11. napján és június 15-én.

HAMMÚDA TUGRÁJA [aláírása] a Szent Háború védőbástyájának, a jól őrzött Tunisznak parancsnoka (mir miran)³³

II. dokumentum

*Béke- és barátsági szerződés a Tuniszi Kormányzóság és az Egyesült Államok között, 1797. augusztus 28. Eredeti oszmán-törökül. Hivatalos fordításai angolul és franciául. Az Egyesült Államok Szenátusának betervezve, 1798. február 21. Javaslat és jóváhagyás határozata, feltétellel, 1798. március 6.*³⁴

Isten határtalan

A leghatalmasabb pártfogása alatt, aki az oszmán állam minden fejedelme között a legerősebb, aki a földön uralkodik, legdicsőségesebb és legfenségesebb császáruk, aki két kontinens és tenger felett parancsol, Szelim kán,³⁵ a győzedelmes Musztafa szultán fia,³⁶ akinek birodalmát virágoztassa Isten egészen az idők végezetéig, királyok megsegítője, az igazság védelmezője és a császárok császára.

A legelőkelőbb és legfenségesebb fejedelem Hammúda pasa bej, aki a tuniszi odzsának³⁷ parancsol, mely a boldogság lakhelye, és a legtisztéletreméltóbb Ibrahim dej és Szulejmán, a janicsárok agája és a díván vezetője, s az odzsak minden idősebb tagja és a legelőkelőbb és legmegbecsültebb Adams, az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusának elnöke, aki a legkiválóbb azok között, akik a Messiás vallását követik, és akik végül boldogok lehetnek.

Joseph Stephen Famin, Tuniszban tartózkodó francia kereskedő és az Amerikai Egyesült Államok *chargé d'affaires*-jének közbenjárásával megkötöttük egymással jelen béke-

³³ *Mir-i-mirán* vagy *mir-mirán* perzsa eredetű szó, további használatos alakja a *váli*. A *mir mirán* oszmán-török megfelelője a *beglerbég* vagy *bejlerbej*, aki az Oszmán Birodalom közigazgatásának egyik tisztségviselője. A *beglerbég* a több szandzsákból álló tartományok (ejálet, vilajet) katonai kormányzója és főparancsnoka volt. F. A. K. Yasamee: *Mir-I Miran*. In: *Encyclopedia of Islam*. New edition. 13 vols., E. J. Brill, Leiden, 1986–2004. 7: 95–96.

³⁴ Lowrie – St. Clair Clarke (szerk.): *American State Papers, Class I...* i. m. 2: 123–125.; Miller (szerk.): *Treaties and Other International Acts of the United States of America...* i. m. 2: 386–415.; *The Barbary Treaties 1786–1816 – „Treaty of Peace and Friendship, Signed at Tunis August 28, 1797”*. http://avalon.law.yale.edu/18th_century/bar1797t.asp, letöltés: 2013 szeptembere.

³⁵ III. Szelim (1761–1808), III. Musztafa első fia, 1789 és 1808 között az Oszmán Birodalom szultánja.

³⁶ III. Musztafa (1717–1774) 1757-től, unokatestvére, III. Oszmán halálától az Oszmán Birodalom szultánja.

³⁷ *Az odzsak*, azaz „tűzhely, szív, kémény” a legkülönbözőbb jelentéssel bír a török nyelvekben és nyelvjáráásokban. A fogalom jelentett különleges jogállású tímárbirtokot, illetve jelentett félig független *szandzsákok* is. Továbbá az odzsak az oszmán katonai adminisztráció toborzási egysége is volt. A janicsárok összességének elnevezése is ez volt, emellett a török katonákat a Magrebben és Egyiptomban is így nevezték. K. Kreiser: *Odjak*. In: *Encyclopedia of Islam*. i. m. 8: 161.

és barátsági szerződést és az összes cikkelyt, melyet az tartalmaz. A megállapodásokat és szabályozásokat huszonhárom cikkelybe foglaltuk, melyeket olyan módon fogalmaztunk meg és fejeztünk ki, hogy azok ne hagyjanak semmi kétséget tartalmukkal kapcsolatban, továbbá, hogy azoknak ne lehessen ellentmondani.

1. cikkely

Legyen örök és állandó béke az Amerikai Egyesült Államok és a fenséges Pasa, a tuniszi bej között. Szintén legyen maradandó barátság, mely egyre jobban és jobban erősödjön.

2. cikkely

Ha a két állam valamelyikének hadihajója olyan ellenséges hajót zsákmányol, melyen a szerződő felek ingósága, tulajdona és alattvalói vannak, akkor azok legyenek mind visszaadva. A bej adja vissza az Egyesült Államok tulajdonát és alattvalóit, és az utóbbi szintén szolgáltatassa vissza azokat, azzal a mindkét fél irányába történő megkötéssel, hogy a követelések jogosságát bizonyítani kell.

3. cikkely

Ha az egyik szerződő féllel háborúban álló, bármilyen állam tulajdonában lévő árut beakodtak a másik fél hajójának fedélzetére, akkor az a hajó vitorlázhasson mindenféle zaklatás, illetve arra vonatkozó próbálkozás nélkül, hogy elfogják vagy visszatartsák.

4. cikkely

Mindkét részről adjanak ki megfelelő menleveleket a hajóknak, azért, hogy tudni lehessen azokról, hogy barátok, és hogy ekképpen bánhassanak azokkal. Továbbá figyelembe véve a két ország között lévő távolságot, tizennyolc hónapos határidő legyen biztosítva, mely időn belül legyenek tiszteletben tartva a nevezett menlevelek, mindenféle *congé*³⁸ vagy dokumentum igénylése (melyet Tuniszban testának neveznek) nélkül, azonban a nevezett időszak leteltét követően a *congét* be kell mutatni.

5. cikkely

Ha tuniszi korzárók³⁹ az Egyesült Államok hadihajóival találkoznak a tengeren, melyek védelme alatt államuk kereskedőhajói vannak, akkor ne lehessen átkutatni vagy zaklatni a kereskedőhajókat. Továbbá ilyen esetben mindig hitelt kell adni a parancsnokok szavának

³⁸ A *congé* itáliai eredetű szó, melynek jelentése „fej”. A szerződés esetében a *congé* az év elejét (fejét) jelenti. Jerad (szerk.): *Cahiers des Archives...* i. m. 105.

³⁹ A földközi-tengeri megfelelője az angol *privátérnak*. A privatér egyrészt jelent felfegyverzett hajót, amelynek tulajdonosa és felszerelője magánszemély, akit a kormány kalózként által azzal bíz meg, hogy részt vegyen egy ellenséges nemzet elleni háborúban azzal, hogy elfogja a kereskedelmi hajóit a nyílt tengeren. Másrészt olyan valakit, aki részt vesz kalózkodásban, továbbá ilyen hajó tisztje vagy legénységének tagja.

azért, hogy mentesek legyenek hajóik az átkutatástól és a karanténba helyezéstől. Az amerikai hadihajók hasonló módon cselekedjenek azon kereskedőhajók esetében, melyek a tuniszi korzárók védelmét élvezik.

6. cikkely

Ha egy tuniszi korzáró amerikai kereskedőhajóval találkozik és felkeresi azt csónakjával, akkor szigorú büntetés terhe mellett ne követelhesen attól semmilyen dolgot. Hasonlóképpen, ha az Egyesült Államok hadihajója tuniszi kereskedőhajóval találkozik, akkor az tartsa be szintén a fenti szabályt. Abban az esetben, ha egy rabszolga menedéket kap egy amerikai hadihajón, akkor a konzul köteles őt visszajuttatni. Továbbá, ha azok bármilyen hadifoglya egy tuniszi hajó fedélzetére szökik, akkor őket szintén szolgáltatassák vissza. De ha bármilyen rabszolga menedéket kap bármilyen amerikai kereskedőhajón, és bizonyosságot nyert, hogy a hajó elhajózott a nevezett rabszolgával, akkor vissza kell őt küldeni vagy ki kell fizetni kiváltásának díját.

7. cikkely

Egy amerikai állampolgár, miután zsákmányolt hajót vett odzsakunktól, hajózhasson menlevelünk védelme alatt, melyet egyéves időszakra adtunk ki. Továbbá annak hatálya által korzáróink, akik ezzel a hajóval találkoznának, tartsák tiszteletben azt. A konzul a maga részéről lássa el adásvételi szerződéssel ezt a hajót. Továbbá figyelembe véve a két állam között lévő távolságot, ennek az időszaknak elegendőnek kell lennie, hogy megfelelő menlevelet szerezzen be magának. De ezen időszak leteltét követően, ha korzáróink úgy találkoznak ezzel a hajóval, hogy nem rendelkezik az Egyesült Államok menlevelével, akkor meg lehet állítani és a hajót, csakúgy, mint a rakományt és a legénységet, jogos zsákmánynak lehet tekinteni.

8. cikkely

Ha az egyik szerződő fél hajója arra kényszerül, hogy a másik fél kikötőjébe hajózzon, és ha annak ott szüksége lenne élelmiszerre vagy egyéb árucikkekre, akkor tegyék lehetővé azok megvásárlását a helység árai szerint mindenféle akadály nélkül. Emellett, ha ilyen hajó a tengeren kárt szenvedett és javításra van szüksége, akkor szabadon rakodhassa ki és be rakományát mindenféle kötelezettség nélkül arra vonatkozóan, hogy bármilyen illetéket ezért fizetni kelljen. Továbbá a kapitány csak arra kötelezhető, hogy kifizesse azoknak a bérért, akiket a rakomány kirakodására és berakodására felfogadott.

9. cikkely

Ha baleset vagy Isten akaratából a szerződő felek egyikének hajója vihar következtében a másik fél partjaira sodródik és hajótörést szenved, vagy bármilyen más módon károsodik, akkor a helység katonai előljárója minden lehetséges segítséget adjon meg megmentésére anélkül, hogy megengednék bármilyen személynek, hogy ezen intézkedéssel szem-

ben bármilyen módon ellenálljon. Emellett az ingóságok tulajdonosa fizesse ki a megmen-tés árát azoknak, akiket ezen feladat elvégzésére alkalmaznának.

10. cikkely

Abban az esetben, ha a szerződő felek egyikének hajóját az ellenség megtámadja a má-sik fél erődjei ágyúinak lőtávolságában, akkor azt a hajót, amennyire lehetséges, védeni és oltalmazni kell. Továbbá amikor kihajózik onnan, ne legyen megengedve az ellenségnek, hogy abból a kikötőből vagy bármilyen másik szomszédos kikötőből üldözőbe vegye azt negyvennyolc órán belül azt követően, hogy a nevezett hajó elhajózott onnan.

11. cikkely

Amikor az egyik fél hadihajója a másik fél kikötőjébe hajózik, akkor az erődök [ágyú-lövéssel] tisztelegjenek annak, és a hajó viszonzza a tisztelegést, nem több és nem kevesebb ágyúlovéssel, mint amennyiben az részesült. Azonban a felek mindegyike adjon minden egyes ágyúlovésért egy hordó löport, mely szükséges a tisztelgéshez.

12. cikkely

Amikor az Egyesült Államok állampolgárai tuniszi uralom alatt álló területekre men-nek, hogy ott kereskedelmet folytassanak, akkor ugyanaz a tisztelet illesse meg őket, hason-lóan ahhoz, mint amit más államok kereskedői ott élveznek. Továbbá, ha azok le kívánnak telepedni a kikötőinkben, akkor ennek ne legyen semmilyen akadály. Emellett szabadon élhessenek olyan módon, ahogy szükségesnek látják mindenféle akadály nélkül, összhang-ban más államok szokásaival. Ha tunéziai alattvaló óhajtana letelepedni az Egyesült Álla-mok területein, akkor azzal hasonló módon járjanak el.

Ha bármilyen tunéziai alattvaló bérbe vesz egy amerikai hajót, árut helyez annak fedél-zetére és ezt követően azt akarja, hogy rakodják ki, vagy hogy másik hajó fedélzetére száll-lítsák, akkor nem fogjuk megengedni ezt mindaddig, amíg az ügyet nem engedélyezte a kereskedők társasága, akik ebben az ügyben dönteni fognak. A döntést követően a határozat legyen megvalósítva.

Egyetlen kapitányt se lehessen visszatartani a kikötőben annak hozzájárulása nélkül, kivéve akkor, amikor kikötőnk zárva van minden egyéb nemzet hajói előtt is. A fenti ren-delkezés csak a kereskedőhajók és nem a hadihajók esetére vonatkozik.

A két szerződő hatalom alattvalói legyenek a fejedelem védelme és azon helység veze-tőjének joghatósága alatt, ahol azok éppen tartózkodnak, és semmilyen más személynek ne legyen joghatósága felettük.

Abban az esetben, ha a tuniszi kormánynek amerikai kereskedőhajó szolgálatára lenne szüksége, akkor a kapitányt rakodja meg hajóját, és az igényelt teherszállítást követően fizessék ki a kapitányt a kormány által kötött egyezmény értelmében.

13. cikkely

Ha az Egyesült Államok kereskedőhajóinak legénysége között ellenségünk alattvalója van, akkor azokat ne lehessen rabszolgává tenni, azzal a feltétellel, hogy azok száma nem haladja meg a legénység számának egyharmadát. Abban az esetben, amikor azok száma meghaladja az egyharmadot, akkor azokat rabszolgává kell tenni. Jelen cikkely csak a tengerészekre és nem az utasokra vonatkozik, akik mentesek mindenféle zaklatástól.

14. cikkely

Az Egyesült Államok állampolgárai, akik országuk áruját államuk hajóján szállítják, a Tuniszi Királyságban fizessenek három százalékos vámot. Az ilyen állampolgárok által megrakott hajók, melyek külföldi zászló alatt érkeznek az Egyesült Államokból vagy máshonnan, fizessenek tíz százalékos vámot. A külföldiek által áruval megrakott amerikai hajók, bármilyen helyről is érkeznek ide, szintén fizessenek tíz százalékos vámot. Ha bármilyen tunéziai kereskedő saját országa áruját kívánja bármilyen zászló alatt és saját hasznára az Amerikai Egyesült Államokba szállítani, akkor fizessen három százalékos vámot.

15. cikkely

Legyen szabad az Egyesült Államok állampolgárainak olyan kereskedelmet folytatni, amelyet csak kívánnak a Tuniszi Királyságban mindenféle ellenkezés nélkül és bánjanak azokkal úgy, mint más államok kereskedőivel. Nem kereskedhetnek azonban sem borral, sem tiltott árucikkkel. Ha bárkiről kiderül, hogy csempészkereskedelmet folytat, akkor bűnhődjön az ország törvényei szerint. A kikötők és az erődök parancsnokai figyeljenek arra, hogy a kapitányok és tengerészek ne rakodjanak ki tiltott árucikkeket. De ha mégis ez történne, akkor azok, akik nem vettek részt a csempészetben, ne legyenek se zaklatva, se átkutatva, csupán csak a hajó és a rakomány. Csak a vétkes legyen azonban az, akitől követelni lehessen, hogy bűnhődjön. Egyetlen kapitány se kötelezhető arra, hogy árut vegyen fel hajója fedélzetére, vagy hogy kirakodja azt akarata ellenére addig, amíg a hajó bérleti díját ki nem fizették.

16. cikkely

Az Egyesült Államok kereskedőhajói, melyek horgonyt vetnek [La] Goletta⁴⁰ előtt, vagy a Tuniszi Királyság bármelyik egyéb kikötőjében, kötelesek azt a horgonyzási díjat fizetni a kikötésért és a kihajózásért, mint amit a francia hajók fizetni szoktak. Tudniillik, ha azok árut hoznak, fizessenek a kikötésért tizenhét és fél tuniszi piasztért.⁴¹ Emellett, ha

⁴⁰ Halk al-Vádi (a csatorna „toroka”), franciául La Goulette, olaszul Goletta tunéziai kikötő Tunisztól keletre. A kikötő a 16. században oszmán és spanyol birtokban is volt. J. Despois: Halk al-Wadi. In: *Encyclopedia of Islam*. i. m. 3: 94.

⁴¹ A *piasztér* olasz eredetű szó, jelentése „fémlemez”. Eredetileg spanyol pénz volt, mely 1630-ban jelent meg Tuniszban és elsősorban a nemzetközi kereskedelemben történő pénzügyi tranzakcióknál használták. Abdelhamid Fenina: *Les monnaies de la Régence de Tunis sous les Husaynides. Études de*

rakományt visznek magukkal a kihajózáskor, akkor szintén fizessenek hasonló összeget. De azok ne legyenek kötelezve arra, hogy horgonyzási díjat fizessenek, ha holt súllyal érkeznek, és ha hasonló módon hajóznak el.

17. cikkely

A szerződő felek mindegyike szabadon kinevezhet egy konzult a másik fél uralma alatt álló területekre. Továbbá, ha ilyen konzul nem cselekszik összhangban az ország szokásaival, ahogyan mások azt teszik, és a helység vezetése értesíti annak kormányát erről, akkor az illetőt le lehet váltani és helyettesíteni lehet. De [a konzul] élvezze a kormány védelmét, csakúgy, mint személye, családja és kísérete. Továbbá importálhasson mindenféle ellátmányt és bútort saját használatára bármiféle vám fizetése nélkül. Emellett, ha kereskedelmi árut importál (mely cselekedet legyen törvényes számára), akkor fizessen ezután vámot.

18. cikkely

Ha bármelyik szerződő fél alattvalója vagy állampolgára adósságot vagy kötelezettséget vállal, miközben a másik fél birtokain tartózkodik, akkor sem a konzul, sem az állam, sem bármilyen ott tartózkodó alattvaló vagy állampolgár ne legyen felelős semmilyen formában ezért, kivéve, ha azok vagy a konzul korábban kötelezte volna magát erre írásban. Továbbá ezen írásos kötelezettség nélkül ne lehessen kártérítést vagy elégtételt követelni azoktól.

19. cikkely

Abban az esetben, ha a szerződő felek bármelyikének állampolgára vagy alattvalója haldoklik a másik fél területén, akkor a konzul vagy a vekil⁴² vegye birtokba annak ingóságát (ha az illető nem írt végrendeletet), melyről készítsen leltárt. Emellett a helység vezetése ne tegyen azzal semmit. Ha nincsen jelen a konzul, akkor a vagyont helyezték letétbe a helység egy megbízható személyénél és hasonlóképpen vegyék leltárba az egész ingóságot, hogy az végül eljuttathassa azokhoz, akikhez jogosan tartozik.

20. cikkely

A konzul legyen bíró minden vitában, mely polgártársai vagy alattvalótársai között alakul ki és hasonlóképpen legyen bíró minden más személy közötti vitában is, akik közvetlenül a védelme alá kerültek. Továbbá minden esetben, amikor a konzul lakóhelye kormányának megerősítését kéri döntésében, akkor az legyen biztosítva számára.

numismatique et d'histoire monétaire (1705-1891). Thèse dactylographiée de doctorat, Université de Tunis, Faculté des Sciences Humaines et Sociales de Tunis, Tunis, 2003. 32–33.

⁴² *Vekil* vagy *wakil*: török eredetű szó, jelentése „meghatalmazott”. A vekil az iszlám és általában a kereskedelmi és jogi életben alkalmazott szakkifejezés. A vekil volt az személy, aki felhatalmazást kapott arra, hogy egy másik személy nevében járjon el, illetve intézkedjen. Mawil Y. Izzī Dien: Wakala. In: *Encyclopedia of Islam*. i. m. 11: 57–58.

21. cikkely

Ha az egyik fél állampolgára vagy alattvalója megöli, megsebesíti vagy megüti a másik fél állampolgárát vagy alattvalóját, akkor annak az országnak törvényei szerint tegyenek igazságot, ahol a bűnt elkövették. A konzul legyen jelen a tárgyalásnál. Ellenben ha az elkövető megszökik, akkor a konzul ne legyen felelős ezért semmilyen formában sem.

22. cikkely

Ha kereskedelmi vagy más polgári jellegű vita vagy per alakul ki, akkor a tárgyalás legyen a konzul, vagy annak választása szerint egy megbízható személy előtt, aki képviseli őt. [A bíróság] törekedjen arra, hogy elrendezze az ellentétet, mely a két állam polgárai vagy alattvalói között alakult ki.

23. cikkely

Ha bármilyen ellentét vagy vita alakulna ki bármelyik fél részéről jelen szerződés bármelyik cikkelyének megszegésével kapcsolatban, akkor a béke és a felhőtlen összhang ne legyen megszakítva, amíg jóindulatú igyekezetet nem tesznek a kibékülésre. Továbbá ennek következtében ne kelljen igénybe venni a fegyverek erejét, kivéve akkor, ha az ilyen [jóindulatú] igyekezet el lenne utasítva. Ha ki kellene hirdetni azonban a háborút, akkor egy év legyen biztosítva a szerződő felek állampolgárainak és alattvalóinak, hogy elrendezzék ügyeiket, és hogy elmehessenek tulajdonukkal együtt.

A megállapodások és feltételek, melyeket a két szerződő fél fentebb megkötött, legyenek pontosan betartva a magasságos Isten akarata szerint. A nevezett szerződés fenntartása és pontos betartása érdekében megtartottuk annak tartalmát az itteni átiratban. Kelt a Hidzsra szerinti ezerkétszáztizenthetedik évben, rabia elul mostani holdján, keresztény időszámítás szerint az ezerhétsházkilencvenhetedik évben, augusztus hónapban.

SZULEJMÁN
aga
aláírása
[pecsét]

IBRAHIM DEJ
aláírása
[pecsét]

A BEJ
aláírása
[pecsét]

Mindenkinek, akit érint, vagy akinek tudomására kell hozni:

Minthogy az elnök aláírásával és az Amerikai Egyesült Államok pecsétjével ellátott hivatalos irat által az alulírott David Humphreyst kinevezték különleges megbízottnak 1795. március 30-án, hogy tárgyaljon, és hogy megkösse a barátsági és kereskedelmi szerződést a legkiválóbb és legfenségesebb bej úrral, a tuniszi állam legfőbb katonai parancsnokával. Továbbá összhangban a szükséges hatáskörrel engedélyezzük, hogy kijelölje és kinevezze megbízottjának Joël Barlow-t, a fent említett ügyben. Minthogy ennek eredményeképpen elfogadták a csatolt szerződést az abban említett módon és időben, Joseph

Famin közbejárásának köszönhetően, akit teljhatalommal ruháztunk fel a nevezett cél érdekében.

Tudatjuk, hogy Én, a fent említett David Humphreys, teljhatalmú megbízott jóváhagyom és megkötöm a nevezett szerződést és annak minden egyes cikkelyét és záradékát, mindazonáltal fenntartva annak az Amerikai Egyesült Államok elnökének, a Szenátus javaslatával és jóváhagyásával és azok által történő végső ratifikációját.

A fentiek bizonyosságul nevemmel és pecsétemmel láttam el azt Madrid városában 1797. november tizenegyedik napján.

[pecsét] DAVID HUMPHREYS

III. dokumentum

*Kivonat a Richard O'Briennek, William Eatonnak és James Leander Cathcartnak adott utasításokból, 1798. december 18. Eredeti angolul.*⁴³

Ezennel eljuttattuk Önökhöz az Amerikai Egyesült Államok elnökének felhatalmazását, melynek értelmében megbízuk Önöket, hogy tanácskozzanak, tárgyaljanak és állapodjanak meg a bejellel és a Tuniszi Kormányzósággal az Egyesült Államok és ezen hatalom között 1797 augusztus hónapjában Joël Barlow, az Egyesült Államok Algírban tartózkodó főkonzulja és megbízottja által kinevezett Joseph Étienne Famin közreműködésével megkötött szerződés módosításáról.

A megbeszélés egyik sarkalatos kérdése a szerződés tizenegyedik cikkelyével kapcsolatban merül fel, melynek fordítása a következő:

„14. CIKKELY. Az Egyesült Államok állampolgárai, akik országuk áruját államuk hajóján szállítják, a Tuniszi Királyságban fizessenek három százalékos vámot. Az ilyen állampolgárok által megrakott hajók, melyek külföldi zászló alatt érkeznek az Egyesült Államokból vagy máshonnan, fizessenek tíz százalékos vámot. A külföldiek által áruval megrakott amerikai hajók bármilyen helyről is érkeznek ide, szintén fizessenek tíz százalékos vámot. Ha bármilyen tunéziai kereskedő saját országa áruját kívánja bármilyen zászló alatt és saját hasznára az Amerikai Egyesült Államokba szállítani, akkor fizessen három százalékos vámot.”

Ezen cikkelynek kedvezőtlen hatása van nagyszerű bevételi rendszerünkre: ezenkívül a kölcsönösség nélkül. A bejellel és a Kormányzóságnak ez nem lényeges, noha számunkra igen veszedelmes.

Az Egyesült Államok bevételeit elsősorban a behozott áruk után szedett vámok növelik. Ezek a vámok általában meghaladják a tíz százalékos vámot. Ezt [a százalékos] saját kereskedőinkre vetjük ki és növeljük a külföldi államok kereskedői esetében. Ezekkel az államokkal kötött szerződéseink szabályozzák, hogy alattvalóinknak nem kell magasabb vámot fizetniük, mint a legnagyobb kedvezmény elvét élvező államok esetében történik. Következésképpen, ha a tuniszi szerződésnek ezt a cikkelyét az amerikai kormány ratifikálná, akkor a vámokat három százalékra kellene csökkenteni a külföldi államok alattvalói által az Egyesült Államokba importált összes áru esetében. Ez szükségszerűen együtt járna a vámok csökkentésével azon áruk esetében is, melyeket hajóinkon importálnak, vagy [ha nem ez

⁴³ Lowrie – St. Clair Clarke (szerk.): *American State Papers, Class I...* i. m. 2: 281–282.

lenne, akkor] a teljes kereskedelmünk semmivé válna az egyenlőtlen teher alatt. Ezt az áldozatot pedig képtelenség vállalni. Ezzel megfosztanánk magunkat attól, hogy támogathassuk kormányunkat az államadósságok kifizetésében, és akár a bej és más Barbár Államok felé vállalt kötelezettségeink teljesítésében. A bejnek és *derék alattvalóinak* semmilyen előnye sem származik ebből, kizárólag néhány Tuniszban lakó európai és zsidó kereskedő az, aki hasznot húzhatna belőle.

Ezen okok miatt az elnök nem fogad el semmilyen nehézséget azzal kapcsolatban, hogy Önök megszerezzék a bej hozzájárulását a fent említett tizennegyedik cikkely eltörléséhez. A szabályozást ezen a ponton helyettesíteni lehetne azzal, hogy az Egyesült Államok Tunisszal és Tunisz Egyesült Államokkal való kereskedelme mostantól legyen úgy, ahogy a legnagyobb kedvezmény elvű államok esetében van. A tizennegyedik cikkelyt mindenféleképpen el kell vetni, még akkor is, ha ennek háború lesz a következménye. Önöknek azonban törekedniük kell arra, hogy nyugodt és meggyőző intézkedéssel ezt a rosszat elkerüljék. Mindazonáltal [a tunéziaiak] ragaszkodnak ehhez, aminek nyilvánvalóan az a célja, hogy kicsikarjanak további rendelkezéseket pénz vagy felszerelés átadására vonatkozóan. Az ilyen követelést azonban el kell utasítani. Minthogy bármelyik másik Barbár Állammal kötött szerződést például véve a cikkely mindenféle észszerűségnek ellentmond és feltűnően hiányos a kölcsönösség tekintetében, így annak elfogadása meglehetősen szegényletes lenne az Egyesült Államoknak. Hogy a háború elkerülhető legyen, bármit hozzáadhatnak a korábban megkötött egyezményhez, de nem lehet semmilyen utalást tenni a tizennegyedik cikkelyre ebben a kiegészítésben, azaz összességében meg van határozva Önöknek, miről tárgyalhatnak az új cikkely vagy cikkelyek megkötése tekintetében.

A Szenátus javasolta a szerződés ratifikálását a tizennegyedik cikkely kivételével. De a tizennegyedik és tizenkettedik cikkely is kifogásolható. A két hatalom kikötőiben az ágyúval történő tisztelgés esetén a viszonzás megfelelő lesz az ágyúlövessel az ágyúlövésért [elv szerint]. De minthogy a tunéziai hadihajók valószínűleg sosem fognak az Egyesült Államok kikötőibe hajózni, miközben az utóbbi [állam] hadihajói feltehetően gyakran fognak a tuniszi kikötőkbe hajózni, így az adó kivetésének olyan módon történő engedélyezése és szabályozása, hogy minden ágyúlövés után egy hordó lőport kell átadni, melyet a tisztelgés megkövetelt, egyik félre nézve sem tisztességes. Emiatt kívánatos eltörölni ezt a szabályozást és cikkelyt, és azt csupán a kölcsönös tisztelgésre, azaz ágyúlövést az ágyúlövésért kell korlátozni. Továbbá meglehetősen előnyös lenne tizenötre [lövésre] csökkenteni az államközi tisztelgésnek ezt a módját. Az Algírral kötött szerződés huszadik cikkelye a kölcsönös tiszteletadás jeleként huszonegy ágyúlövést kíván meg.⁴⁴ Ha bármilyen okból kifolyólag a tuniszi bej több mint tizenöt ágyúlövést követelne, akkor ezt a számot huszonegyre lehet növelni. Mindazonáltal, ha a bej ragaszkodna ahhoz, hogy minden ágyúlövésért egy hordó lőport igényeljen az Egyesült Államok hadihajói felé történő tisztelgésért kikötőiben, akkor annak az lesz a következménye, hogy az ágyúlövések számát minimum tizenötben és legfeljebb huszonegyben fogjuk meghatározni.

A tizenkettedik cikkely kimondta, hogy „a két állam alattvalóit és állampolgárait védelmezze a kormány, vagy azon helyiségek parancsnokai, ahol azok vannak, nem pedig az

⁴⁴ *Béke és barátsági szerződés az Algíri Kormányzóság és az Egyesült Államok között*, 20. cikkely, 1795. szeptember 5. Peters (szerk.): *The Public Statutes at Large...* i. m. 8: 136.; *The Barbary Treaties 1786–1816 – „Treaty of Peace and Amity, Signed at Algiers September 5, 1795”*. http://avalon.law.yale.edu/18th_century/bar1795t.asp, letöltés: 2013 szeptembere.

országának egyéb hatóságai”. Ez nem egészen érthető: esetleg azt jelenti, hogy a helyszínen lévő hivatalnokoktól élvezzék ezt a védelmet anélkül, hogy köteleznék az Egyesült Államok állampolgárait a tuniszi területeken vagy a tuniszi alattvalókat az Egyesült Államokban, hogy a védelmet távolról várják, ha a kormány székhelye messze található. Ellenben ha az alárendelt hivatalnokok ezt a védelmet megtagadják, akkor az embereknek, akiknek szükségük lenne a védelemre, ne legyen tilos mindegyik országban igénybe venniük a legfelsőbb hatóság igazságszolgáltatását. De a legkifogásolhatóbb szakasz ebben a cikkelyben az, mely megengedi a tuniszi kormánynak, hogy amerikai kapitányt kényszeríthessen arra, hogy hajóját olyan szállításra használja, melyet a kormány előír számára. Így biztosítva lesz bármilyen Tuniszban lakó kereskedőnek, aki a bej bizalmasa vagy vezető hivatalnok, hogy szolgálatra utasítsa az amerikai hajókat olyan kompenzáció mellett, mely teljes mértékben elégtelen és értelmetlen. Az Algírral kötött szerződés tizennegyedik cikkelye [ezzel szemben] célravezető és tisztességes: „Ha a dej szállításra szeretne használni bármilyen amerikai hajót a Kormányzóságban vagy Törökországban [Oszmán Birodalomban], akkor a két állam között fennálló baráti viszony folytán *a nevezett hajó ne legyen kötelezve* erre, [azonban a dej] reménykedhet abban, hogy megkapja azt a kedvezményt, melyet *egyéb államok hasonló szállításáért fizetni szoktak*.”⁴⁵

A következő módon lehetne megváltoztatni a három kérdéses cikkelyt:

„11. CIKKELY. Amikor a szerződő felek hadihajója a másik fél olyan kikötőjébe hajózik, ahol van erődítmény, akkor az tisztelegjen tizenöt ágyúlövéssel, mely tisztelgést a hadihajó az ágyúlövést az ágyúlövéért elv szerint viszonzozza.”

12. CIKKELY. Az első rész maradjon olyan formában, amilyenben az van, szó szerint (az angol fordításban). „mely csak a kereskedőhajók és nem a hadihajók esetére vonatkozik;” mely után tovább lehetne folytatni a cikkelyt: „A kormány hivatalnokai védelmezzék a két állam alattvalóit és állampolgárait azokon a helyeken, ahol azok tartózkodnak. De ilyen védelem kudarca esetén és mindenféle kár helyrehozásáért a felek igénybe vehetik a legfelsőbb hatóságot az egyes országokban, ami által megfelelő és tökéletes igazságot lehet szolgáltatni.”

„Abban az esetben, ha a tuniszi kormánynak szüksége lenne a Kormányzóságban található amerikai hajó szolgálatára [és korábban nem volt lefoglalva], akkor a kormány előnyt élvezzen fizetve azt a díjat, amit a tunéziai kereskedőknek fizetni szoktak hasonló szolgáltatért, vagy azzal hasonló arányban, ha a szolgáltatnak nincs szokásos irányadó esete.” A zárójelben lévő szavak [és korábban nem volt lefoglalva], ha kifogásoltatnak, akkor elhagyhatók.

14. CIKKELY. „Az Egyesült Államok állampolgárainak és lakosainak tulajdonában álló minden hajó számára legyen megengedve, hogy a Tuniszi Királyság különféle kikötőibe hajózhassanak, és hogy szabadon kereskedhessenek az ott található alattvalókkal és lakosokkal, fizetve azt a szokásos illetéket, melyet a Kormányzósággal békében lévő összes többi állam fizetni szokott. Hasonlóképpen, a Tuniszi királyság alattvalóinak és lakosainak tulajdonában álló minden hajó számára legyen megengedve, hogy az Egyesült Államok különféle kikötőibe hajózhassanak, és hogy szabadon kereskedhessenek az ott található

⁴⁵ *Béke és barátsági szerződés az Algíri Kormányzóság és az Egyesült Államok között*, 14. cikkely, 1795. szeptember 5. Peters (szerk.): *The Public Statutes at Large...* i. m. 8: 135.; *The Barbary Treaties 1786–1816 – „Treaty of Peace and Amity, Signed at Algiers September 5, 1795”*. http://avalon.law.yale.edu/18th_century/bar1795t.asp, letöltés: 2013 szeptembere.

állampolgárokkal és lakosokkal, fizetve azt a szokásos illetéket, melyet az Egyesült Államokkal békében lévő összes többi állam fizetni szokott.”

Vagy ha jobban szeretnék, a tizennegyedik cikkely szövege a következő formában is elfogadható:

„Az Egyesült Államok állampolgárainak és lakosainak kereskedelme a Tuniszi Királysággal, és a Tuniszi Királyság alattvalóinak és lakosainak kereskedelme az Egyesült Államokkal mostantól legyen úgy, ahogy a legnagyobb kedvezmény elvét élvező államok esetében van.”

Valamilyen hasonló megfogalmazás elengedhetetlen: lehetetlen kedvezőbb alapra helyezni a tunéziai alattvalók kereskedelmét annál, mint ahogyan a legnagyobb kedvezmény elvét élvező államok esetében van. Emellett pontos kölcsönösségnek kell lennie ebben a kikötésben.

A Szenátus rendeletének másolatát ebben a tárgyban csatoltuk. Látni fogják, hogy változtatás alapvetően csak a tizennegyedik cikkely esetében szükséges. De igyekezzenek előterjeszteni a tizenegyedik és tizenkettedik cikkely megváltoztatását is.

IV. dokumentum

*Béke- és barátsági szerződés a Tuniszi Kormányzóság és az Egyesült Államok között, 1799. március 26. Eredeti oszmán-törökül. Hivatalos fordításai angolul és franciául. Az Egyesült Államok Szenátusához betérjesztve, 1799. december 13. Javaslat és jóváhagyás határozata a megváltoztatott 11., 12. és 14. cikkelyekről, 1799. december 24. Az Egyesült Államok által ratifikálva, 1800. január 10. Nem lett kihirdetve/közzétéve.*⁴⁶

John Adams, az Amerikai Egyesült Államok elnöke

Mindazoknak, akikre ez vonatkozik, üdvözet:

Mínthogy a béke- és barátsági szerződés véglegesen elrendeződött és megkötött az ebből a célból megbízott William Eaton és James Leander Cathcart urak által képviselt Amerikai Egyesült Államok és a legfenségesebb, legnagyobb bej és Tunisz kormánya között. A szerződés a következő módon van megfogalmazva, tudniillik:

Mínthogy az Amerikai Egyesült Államok elnökének aláírásával és az állam pecsétjével ellátott, ezerhétvencnyolc december tizennelcadik napján keltezett törvényes utasítás által teljhatalommal ruházták fel Richard O’Brien, William Eatont és James Leander Cathcartot, vagy az alábbiak közül bármelyik két személyt a harmadik hiányában azért, hogy tanácskozzanak, tárgyaljanak, és hogy megállapodjanak a Tuniszi Kormányzóság bejével bizonyos változtatásokban az Egyesült Államok és a tuniszi kormány között Joseph Famin közbenjárásával, az Egyesült Államok nevében ezerhétvencnyolc augusztus hónapjában megkötött békével kapcsolatban. Mi, alulírott William Eaton és James Leander Cathcart (Richard O’Brien távollétében) megkötöttük és bizonyos kiegészítést tettünk a korábban említett szerződés tizenegyedik, tizenkettedik és a tizennegyedik cikkelyeiben.

⁴⁶ *Archives Nationales de Tunisie (ANT), Série Historique, Cart. 252., Doss. 685.; Miller (szerk.): Treaties and Other International Acts of the United States of America... i. m. 2: 386–415.; Peters (szerk.): The Public Statutes at Large... i. m. 8: 157–161.; Jerad (szerk.): Cahiers des Archives... i. m. 87–110.*

Továbbá elfogadjuk az említett szerződést és annak említett változtatásait, mindazonáltal fenntartva annak az Egyesült Államok elnökének, a Szenátus javaslatával és jóváhagyásával és azok által történő végső ratifikációját.

[Az 1–10. cikkelyek megegyeznek az 1797-es szerződésben megfogalmazottakkal.]

11. cikkely

Amikor az Amerikai Egyesült Államok hadihajója Tunisz kikötőjébe hajózik és a konzul azt kívánja, hogy az Erőd⁴⁷ tisztelegjen annak, akkor annyi ágyú tüzeljen, amennyit ő óhajt. Továbbá, ha a nevezett konzul nem kívánja, hogy a hajónak tisztelegjenek, akkor semmilyen kérdés ne merüljön fel ebben az ügyben.

Abban az esetben azonban, ha [a konzul] tisztelegést óhajt a hajónak, és ha a megfelelő számú ágyú tüzelt, annyi, amennyit megkívánt, akkor a hajó számolja a lövéseket és azok költségét térítse meg ugyanennyi [a lövésekhez felhasznált löporral arányosan] hordó löporral.

Hasonlóan járjanak el a tuniszi korzáróknak járó tiszteletadással kapcsolatban, amikor azok az Egyesült Államok bármilyen kikötőjébe hajóznak.

12. cikkely

Amikor az Egyesült Államok állampolgárai tuniszi uralom alatt álló területekre mennek, azért, hogy ott kereskedjenek, ugyanaz a tisztelet illesse meg őket, mint amit más államok kereskedői ott élveznek. Továbbá, ha azok le kívánnak telepedni a kikötőinkben, akkor ennek ne legyen semmi akadálya. Emellett szabadon élhessenek olyan módon, ahogy szükségesnek tartják mindenféle akadály nélkül, összhangban más államok szokásaival. Ha tunéziai alattvaló óhajtana letelepedni az Egyesült Államokhoz tartozó területeken, akkor azzal hasonló módon járjanak el.

Ha bármilyen tunéziai alattvaló bérbe vesz egy amerikai hajót, és árut helyez annak fedélzetére, és ezt követően azt akarja, hogy rakodják ki, vagy hogy másik hajó fedélzetére szállítsák azt, akkor ezt nem fogjuk megengedni mindaddig, amíg azt nem engedélyezte a kereskedők egy társasága, akik ebben az ügyben dönteni fognak. Továbbá a döntést követően a határozat legyen megvalósítva.

Egyetlen kapitányt se lehessen visszatartani a kikötőben annak hozzájárulása nélkül, kivéve akkor, amikor kikötőnk zárva van minden egyéb nemzet hajói előtt is. A fenti rendelkezés csak a kereskedőhajók, nem a hadihajók esetére vonatkozik.

A két szerződő hatalom alattvalói legyenek a fejedelem védelme és azon helység vezetőjének joghatósága alatt, ahol azok éppen tartózkodnak és semmilyen más személynek ne legyen joghatósága felettük. Ha a helység parancsnoka nem alkalmas az igazságszolgáltatásra, akkor ennek képviselője legyen biztosítva számukra.

⁴⁷ Az erőd „*Castle*” és „*Châteaux*” formában található a szerződés angol és francia nyelvű változataiban, mely értelmezhető úgy, mint a *kasba*, vagyis Tunisz városának citadellája. A *kasba* az a hely, ahol a dejek laktak Oszmán dej (1595–1610) uralkodásától kezdve. Emellett az erőd jelenti La Goletta városát és erődjét is. Jerad (szerk.): *Cahiers des Archives...* i. m. 106.; G. Deverdun: *Kasaba*. In: *Encyclopedia of Islam*. i. m. 4: 685–686.

Abban az esetben, ha a tuniszi kormánynak amerikai kereskedőhajó szolgálatára lenne szüksége, akkor a kapitány rakodja meg hajóját és az igényelt teherszállítást követően fizessék ki a kapitányt a kormány által kötött egyezmény értelmében.

[A 13. cikkely megegyezik az 1797-es szerződésben megfogalmazottakkal.]

14. cikkely

Az a tunéziai kereskedő, aki az Egyesült Államokba kíván utazni bármilyen nemzet hajóján, megrakva azt olyan áruval, mely a Tuniszi Királyság terméke, fizessen vámot (olyan kicsit, amekkorát), hasonlóan bármely más nemzet alattvalóihoz. Az amerikai kereskedők szintén fizessenek vámot saját országuk áruíért, melyeket saját zászlójuk alatt szállítanak Tuniszba, ahogyan azt a tunisziak fizetik Amerikában.

De ha egy amerikai kereskedő vagy bármelyik egyéb állam kereskedője bármilyen más zászló alatt szállít amerikai árut, akkor fizessen hat százalékos vámot. Hasonló módon, ha egy külföldi kereskedő saját országának áruját amerikai zászló alatt szállítja, szintén fizessen hat százalékos vámot.

[A 14–23. cikkelyek megegyeznek az 1797-es szerződésben megfogalmazottakkal.]

A fentiek bizonyosságául neveinket és az Egyesült Államok konzuli pecsétjét csatoljuk a szerződéshez. Kelt Tuniszban, a keresztény időszámítás szerinti ezerhétszázkilencvenkilencedik és Amerika függetlenségének huszonharmadik évében március huszonhatodikán.

(Aláírás)

WILLIAM EATON
JAMES LEANDER CATHCART

Legyen ismert, hogy én, John Adams, a fent nevezett Egyesült Államok elnöke, áttekintve és figyelembe véve a nevezett szerződést és az abban található minden egyes, a leírtak szerint megfogalmazott cikkelyt és záradékot, a Szenátus javaslatával és jóváhagyásával, illetve által ratifikálom ezen megerősítő okiratot. A fentiek bizonyosságául én, John Adams, az Egyesült Államok elnöke, a nevezett Államok pecsétjével láttam el és írtam alá azt. Kelt Philadelphia városában a mi Urunk ezernyolcszázadik és a nevezett Államok függetlenségének huszonnegyedik évében a mostani január hónap tizedik napján.

JOHN ADAMS
Az Egyesült Államok elnöke nevében, TIMOTHY PICKERING⁴⁸
Secretary of State [Külgügyminiszter]

⁴⁸ Timothy Pickering (1745–1829) massachusetts-i politikus volt, aki több pozíciót is betöltött a Washington- és az Adams-adminisztrációban. 1795 és 1800 között az Egyesült Államok második külügyminisztere volt.

V. dokumentum

*S. D. Heap, az Egyesült Államok tuniszi konzuljaként eljáró diplomata külügyminiszternek írt levelének kivonata, 1824. január 24.*⁴⁹

Megtiszteltetés számomra, hogy tájékoztathatom Önt arról, hogy a mai reggelen minden konzul tiszteletét tette [Mahmud] bejnél azon alkalomból, hogy visszatért a fürdőkből Bardóba,⁵⁰ ahol néhány hetet töltött egészsége megerősítése céljából. Miután visszavonultunk, arról értesítettek, hogy Magasságossága látni óhajt engem, amikor is kifejezte legbarátságosabb szándékát az Egyesült Államok irányába, és tudni óhajtotta, hogy az amerikai hajók miért nem látogatják meg soha kikötőit. Én azt válaszoltam, hogy Magasságossága bizonyára tisztában van az indokkal, miszerint mindaddig, amíg jelen szerződés érvényben van, nem várható, hogy amerikai kereskedőhajókat lászon kikötőibe hajózni. Szintén megjegyeztem, hogy az Egyesült Államok földközi-tengeri kereskedelme igen tekintélyes volt és évről évre növekedett az utóbbi időben. Okkal feltételezhetem, hogy ha olyan változtatásokat hajtanak végre a szerződésben, melyek a legnagyobb kedvezmény elvét élvező államok közé helyeznek minket, akkor hamarosan látni fogja vállalkozó szellemű állampolgárainkat kereskedni itt, ami rendkívül hasznosnak fog bizonyulni kormányának és alattvalóinak. Továbbá megjegyeztem, hogy a sokéves tapasztalat bizonyára meggyőzi Magasságosságát észrevételem igazáról, és hogy bizonyára ekkor belátja, hogy a szerződésben lévő kifogásolható cikkelyek megszüntettek számos előnyt számunkra, azonban azok [a cikkelyek] neki is nagymértékben hátrányára vannak. Ezután röviden kifejtettem neki az összes kifogásolható cikkelyt, melyeket szükséges lenne semmissé tenni vagy módosítani annak érdekében, hogy a kívánt hatást el lehessen érni. A bej a lehető legnyíltabb őszinteséggel helyeselte észrevételeim igazát és felszólított engem, hogy értesítsem kormányomat azon szándékáról, hogy el kívánja törölni, vagy módosítani szándékozik a kifogásolható cikkelyeket. Emellett azt kérte tőlem, hogy értesítsem arról az első amerikai hadihajó kapitányát, mely ebbe az öbölbe érkezik, hogy tisztelegni fog neki, és hogy a jövőben semmilyen követelést sem fog lőporért megfogalmazni, és hogy ettől kezdve nem fog semmilyen igényt támasztani bármilyen rabszolgával kapcsolatban, aki az Egyesült Államok hajójára menekülne.

⁴⁹ Lowrie – St. Clair Clarke (szerk.): *American State Papers, Class I...* i. m. 5: 431–432.

⁵⁰ A Bardó-palota volt Tunisz vezetőinek rezidenciája a 18. és a 19. században. I. Hammúda (1631–1659) Murárida bej volt az, aki eldöntötte, hogy hivatalos szállást épít a bejeknek. Jamil M. Abun-Nasr: *The Beylicate in Seventeenth-Century Tunisia. International Journal of Middle East Studies*, 6. évf., 1. sz. (1975. január) 78.; Mohamed Hédi Chérif: Tunisia. In: *Encyclopedia of Islam*. i. m. 10: 649.

VI. dokumentum

*Konvenció a Tuniszi Kormányzóság és Egyesült Államok között az 1797. augusztus 28-án és 1799. március 26-án megkötött szerződés módosításáról, 1824. február 24. Eredeti angolul. Az Egyesült Államok Szenátusához beterjesztve, 1824. december 15. Javaslat és jóváhagyás határozata, 1825. január 13. Az Egyesült Államok által ratifikálva, 1825. január 13. és 21. között. Kihirdetve/közzétéve, 1825. január 21.*⁵¹

A tapasztalat azt mutatja, hogy az Amerikai Egyesült Államok és a boldog emlékezetű Hammúda basa között a hídsra szerinti 1212. évben rebia elul hónapban, a keresztény időszámítás szerinti 1797. évben augusztus hónapban megkötött béke- és barátsági szerződés különböző cikkelyeit szükséges módosítani és kiegészíteni. Ezért annak érdekében, hogy az Egyesült Államok is a legnagyobb kedvezmény elvét élvező államok közé tartozzon, melyek szerződésben állnak Tunisszal, valamint bizonyítva a nyilvánvaló tiszteletet az amerikai kormány felé és az óhajt a sértetlen barátsági kapcsolatok folytatására, mely mindig is létezett a két állam között, ezennel a magasságos Öfelsége Mahmud basa, tuniszi bej és S. D. Heap úr, az Amerikai Egyesült Államok *chargé d'affaires*-ja megállapodtak abban és elhatározták, hogy a nevezett szerződés hatodik, tizenegyedik, tizenkettedik és tizenegyedik cikkelyei legyenek módosítva. És hogy a nevezett cikkelyek az alábbiak szerint legyenek módosítva, és kiegészítve a szerződésben:

6. cikkely

Ha egy tunéziai korzáró amerikai hajóval találkozik és felkeresi azt csónakjával, akkor csak két embernek legyen megengedve, hogy békésen a fedélzetre lépjen azért, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy az [valóban] amerikai [állampolgár] tulajdona, aki csakúgy, mint egyéb állam bármilyen utasa, aki a fedélzeten tartózkodik, szabadon hajózhasson azokkal és áruikkal. Továbbá a nevezett két ember szigorú büntetés terhe mellett ne követhessen attól semmilyen dolgot. Abban az esetben, ha egy rabszolga megszökik és menedéket kap egy amerikai hadihajón, legyen szabad és ne lehessen követelni annak visszaadását vagy a [rabszolga kiváltásának] kifizetését.

11. cikkely

Amikor az Egyesült Államok hadihajója La Goletta kikötőjébe hajózik, akkor tisztelegjenek annak huszonegy ágyúlövéssel, mely tiszteletadást a hadihajó csupán az ágyúlövést az ágyúlövésért elv szerint kell, hogy viszonozza, és ne kelljen annak lóport adnia, ahogyan az a régebbi szerződés tizenegyedik cikkelyében megfogalmazódott, mely ezennel semmisenek tekintendő.

⁵¹ *ANT, Série Historique, Cart. 252., Doss. 687.; Lowrie – St. Clair Clarke (szerk.): American State Papers, Class I... i. m. 5: 431., 587–589.; Peters (szerk.): The Public Statutes at Large... i. m. 8: 298–300.; Miller (szerk.): Treaties and Other International Acts of the United States of America... i. m. 3: 141–143.; The Barbary Treaties 1786–1816 – „Tunis – Convention of February 24, 1824 Amending the Treaty of August 1797, and March 26, 1799”.*

http://avalon.law.yale.edu/19th_century/bar1824t.asp, letöltés: 2013 szeptembere.

12. cikkely

Amikor az Egyesült Államok állampolgárai tuniszi uralom alatt álló területekre mennek, hogy ott kereskedelmet folytassanak, akkor ugyanaz a tisztelet illeti meg őket, hasonlóan, mint ami más államok kereskedői ott élveznek. Továbbá, ha azok le kívánnak telepedni a kikötőinkben, akkor ennek ne legyen semmi akadálya és szabadon élhessenek olyan módon, ahogy szükségesnek tartják mindenféle akadály nélkül, összhangban más államok szokásaival. Ha egy tunéziai alattvaló óhajtana letelepedni az Egyesült Államok területén, akkor azzal hasonló módon járjanak el.

Ha bármilyen tunéziai alattvaló bérbe venne egy amerikai hajót, és árut helyezne annak fedélzetére és ezt követően azt akarná, hogy rakodják ki, vagy hogy másik hajó fedélzetére szállítsák azt, akkor ezt nem fogjuk megengedni mindaddig, amíg az ügyet nem hagyta jóvá a kereskedők egy társasága, akik ebben az ügyben dönteni fognak. Továbbá a döntést követően a határozat legyen megvalósítva.

Egyetlen kapitányt se lehessen visszatartani annak hozzájárulása nélkül a kikötőben, kivéve akkor, amikor kikötőnk zárva van minden egyéb nemzet hajói előtt is. A fenti rendelkezés csak a kereskedőhajók és nem a hadihajók esetére vonatkozik.

A két állam alattvalói és állampolgárai, a tunéziaiak és az amerikaiak élvezzenek védelmet azokon a helyeken, ahol éppen tartózkodnak az ott lévő kormányhivatalnokok által. De az ilyen védelem sikertelensége esetén minden kár helyrehozásáért az illető egyén mindegyik országban a legfelsőbb hatósághoz fordulhat, mely nyújtson számára megfelelő védelmet és tökéletes igazságot. Abban az esetben, ha a tuniszi kormánynak amerikai hajó szolgálatára lenne szüksége, mely hajó a Kormányzóság területén van és azt korábban nem alkalmazták [ilyen feladatra], akkor a kormány élvezze a kedvezményt, hogy azt az összeget fizethesse, mint más kereskedők hasonló bérbevétel esetén általában fizetni szoktak, vagy ennek hasonló arányában, ha a szolgálatnak nem lenne hagyományos irányadó esete.

14. cikkely

Az Egyesült Államok lakosainak és állampolgárainak tulajdonában lévő összes hajónak legyen engedélyezve, hogy a Tuniszi Királyság kikötőibe hajózhasson, és hogy szabadon kereskedhessen az ottani alattvalókkal és lakosokkal, fizetve azt a szokásos vámot, melyet az egyéb, a Kormányzósággal békében álló, legnagyobb kedvezményben részesített államok fizetni szoktak. Hasonló módon a Tuniszi Királyság lakosainak és alattvalóinak tulajdonában lévő összes hajónak legyen engedélyezve, hogy az Egyesült Államok különböző kikötőibe hajózhasson, és hogy szabadon kereskedhessen az ottani állampolgárokkal és lakosokkal, fizetve azt a szokásos vámot, melyet egyéb, az Egyesült Államokkal békében álló, legnagyobb kedvezményben részesített államok fizetni szoktak.

Megkötetett, aláíratott és pecséttel ellátott a Tunisz melletti Bardó-palotában, a hidzsra szerinti 1239. évben jumedí teni holdjának 24. napján, a keresztény időszámítás szerinti 1824. és az Egyesült Államok függetlenségének 48. évében február 24-én. Mindazonáltal fenntartva annak az Egyesült Államok elnökének, a Szenátus javaslatával és jóváhagyásával, és azok által történő végső ratifikációját.

[pecsét] S. D. HEAP, az Egyesült Államok tuniszi *chargé d'affaires*-ja
 [pecsét és aláírás] SZIDI MAHMUD, basa
 [pecsét] HASZÁN, bej

Továbbá e hónap január 13-án az Egyesült Államok Szenátusa és az azon jelenlévő szenátorok kétharmada egybehangzóan javasolták és jóváhagyták az egyezmény és az abban található nevezett módosítások ratifikációját. A nevezett javaslat és elfogadás értelmében ratifikálom az Egyesült Államok részéről a nevezett cikkelyeket:

Ezennel kihirdetem azt, és a nevezett cikkelyek legyenek nyilvánosságra hozva, és végül elrendelem, hogy az Egyesült Államok és annak állampolgárai jóhiszeműen tartsák be és hajtsák végre azokat, és minden egyes abban található záradékot tartsanak be abban a formában, ahogyan jelenleg vannak.

Ennek hiteléül aláírással és az Államok pecsétjével láttam el az alábbi dokumentumot. Kelt Washington városában a mi Urunk ezernyolcszázhuszonötödik és az Egyesült Államok függetlenségének negyvenkilencedik évében január hónap huszonegyedik napján.

[pecsét]

JAMES MONROE⁵²

Az elnök nevében:

JOHN QUINCY ADAMS,⁵³
Secretary of State [Külügyminiszter]

⁵² James Monroe (1758–1831) az „alapító atyák” utolsó tagja, az Egyesült Államok ötödik elnöke. Monroe hivatalát két elnöki cikluson át töltötte be 1817-től 1825-ig.

⁵³ John Quincy Adams (1767–1848) John Adams elnök fia volt. Quincy Adams külügyminiszter és Massachusetts állam szenátora és képviselője is volt, mielőtt 1825-ben megválasztották az Egyesült Államok hatodik elnökének (hivatalban: 1825. március 4.–1829. március 4.).

Zsolt Palotás

Documents on the Early Diplomatic Relations between the United States of America and
the Regency of Tunis, 1796–1824
A Text Edition

The United States of America concluded nine treaties with the Barbary States, namely Morocco (1786, 1836), the Regency of Algiers (1795, 1815, 1816), Tripoli (1796, 1805) and Tunis (1797/1799, 1824) between 1786 and 1836. Two of those arrangements, signed with Tunisia appear in the present text edition. Present source edition primarily focuses on the Peace Treaty of 1797, its alteration in 1799 and on the Convention of 1824. This paper also deals with other documents – truce, instruction and correspondence – which were issued about the early diplomatic history between the United States and the Regency of Tunis, 1796–1824.

The texts of these documents can be found both in manuscript and in printed form. Important manuscript sources of the early Tunisian–U.S. relations can be found at the *Archives of the Department of State*, Washington D.C. and the *Archives Nationales de Tunisie*, that is the National Archives of Tunisia. In the Tunisian institute we can find the French version of the Tunisian–U.S. treaty of 1797/1799 and also the Convention of 1824, written in English. In addition, the published materials are also important sources on the history of the Tunisian–American relations in Early Modern Times. The *Archives of Tunisia* has made available her materials in several publications. For example, in 2011 the *Cahiers des Archives*, a collection of treaties of the period of 1626–1955 was published and edited by Mehdi Jerad assistant professor at the Université de Sousse (University of Sousse).

The American source editions are numerous and they are quite complex. The *American State Papers* series is a valuable source on the early U.S. history. This series contains all government documents from the early 19th century. The collection includes several sections, for example, *American State Papers, Class I: Foreign Relations, 1789–1828* and *American State Papers, Class VI: Naval Affairs, 1794–1836*. These serials report on the events between the U.S. and the Barbary States in several pages. In addition, there are two important source collections, which contain the above mentioned peace treaties. There are *The Public Statutes at Large 1789–1845*, edited by Richard Peters and the *Treaties and Other International Acts*, collected and noted by Hunter Miller.